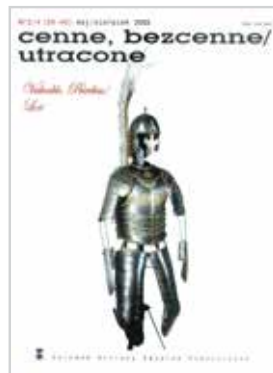

[2003]

Zagrożenie dziedzictwa w wyniku konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie

Irak

dziedzictwo na linii strzału

Irak jest kolebką wielkich cywilizacji Babilonii, Sumeru, Akadu, Asyrii. W tym regionie dokonał się przełom między prehistorią a historią ludzkości. Tutaj spisano pierwsze kodeksy prawne, tu zrodziły się trzy monoteistyczne religie świata. Przez kilkaset lat w średniowieczu Bagdad był stolicą kalifatu Abasydów oraz kulturalnym i politycznym centrum islamu.

P

łudnie Mezopotamii, opisanej przez Herodota jako żyzna równina gęsto poprzecinana kanałami irygacyjnymi, jest teraz usiane tysiącami wzgórz (tell), pozostałościami po siedliskach i miastach narastających warstwami w miarę upływu wieków. Archeologowie szacują na kilkadziesiąt tysięcy liczbę miejsc, w których dziedzictwo Mezopotamii nie zostało jeszcze zbadane. Do tej pory nie wiadomo, gdzie leży miasto Akad, stolica Akadu.

W przypadku bombardowań i starć zbrojnych dziedzictwo archeologii było szczególnie zagrożone zniszczeniem. Przykładem ze strategicznej strefy Kurdystanu jest Mosul, miasto położone w pobliżu pozostałości Niniwy i Nimrud, stolicy imperium asyryjskiego, w którym wojska irackie umacniały pozycje okopami i gdzie toczyły się walki. Na skutek bombardowań zniszczeniu uległo również muzeum w Tikrit.

Działania wojenne dokonały nie tylko bezpośrednich zniszczeń. Wytworzyły także sytuację sprzyjającą innemu rodzajowi zagrożeniom: dewastacji, kradzieży, przemytowi czy też – podobnie było w 1991 r. – stratom spowodowanym brakiem środków i ekspertyzy.

▲ Widok na ruiny pałacu w Nimrud

Departament Starożytności w Iraku był jednym z najlepiej wyposażonych w tym regionie. Jednak po latach embarga kolekcje znajdujące się pod opieką departamentu niszczały wskutek braku specjalistycznego sprzętu i niezbędnych do zabiegów konserwatorskich chemikaliów. Wykształceni konserwatorzy emigrowali, młodzież nie miała pełnych możliwości kształcenia. Departament skurczył się do zaledwie trzech konserwatorów szczyjących się studiami doktoranckimi. Brak niezbędnego nadzoru

świadectw archeologii, przy zubożeniu ludności poszukującej dochodu, ułatwił nielegalne wykopaliska i rozkwit handlu znajdowanymi przedmiotami.

Wobec zaniku struktur państwowych, w pierwszych dniach po konflikcie, dziedzictwo archeologii oraz zbiory muzealne są bardziej niż zwykle narażone na grabież. Splądrowaniu i dewastacji uległ bogaty i całościowy zbiór Muzeum Narodowego w Bagdadzie, zawierający przedmioty pochodzące z najznacześniejszych wykopalisk Iraku. Splądrowano muzeum w Mosulu.

Irak jest sygnatariuszem konwencji haskiej i drugiego protokołu, konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury. Mimo iż Stany Zjednoczone i Wielka Brytania nie podpisały konwencji haskiej, Departament Stanu Stanów Zjednoczonych przewodniczył obradom grupy ekspertów mających doświadczenie z pracy w Iraku. Dzięki informacjom i kartografii, udostępnionym przez UNESCO, Oriental Institute of Chicago i inne instytucje, sporządzono listę miejsc (tysiące pozycji), które nie powinny ulec bombardowaniom oraz takich, które, nawet jeśli są zajęte przez wojsko irackie, nie powinny być bombardowane przez ciężką artylerię. Przed wybuchem konfliktu dachy zabytków oraz budynków chroniących zbiory muzealne zostały opatrzone przez służby ochrony dóbr kultury Iraku napisem UNESCO. Konwencja haska, nie będąc jeszcze ratyfikowana przez wszystkie państwa Narodów Zjednoczonych, staje się niepisaniem prawem, wytyczną etyki w przypadku konfliktu zbrojnego.

Trudno w chwili obecnej sprawdzić, w jakim stopniu przestrzegano niewiążących wytycznych i etyki. Natomiast podjęto działania w celu wstępnego oszacowania strat.

13-osobowa ekipa wojskowych i celników amerykańskich przystąpiła do inwentaryzacji zbiorów Muzeum Bagdadzkiego. Nie udało się sporządzić wyczerpującego inwentarza, ponieważ większa część kolekcji została stopniowo przeniesiona do podziemi Banku Centralnego Iraku, gdzie spoczywa skarb z Nimrud, do tajnego schronu używanego w tym celu już od 1990 r. oraz magazynów muzeum. Personel muzeum zobowiązał się dostarczyć katalog dóbr ukrytych w schronie, natomiast lokalizacja zostanie ujawniona, gdy powstanie nowy rząd iracki. Nie wiadomo, czy to miejsce jest nienaruszone. Skarb z Nimrud, zawierający 616 przedmiotów, jest nadal zapieczętowany, choć podziemie banku zostało splądrowane. W innej galerii podziemia znajdowało się prawie 7 tys. przedmiotów, w tym złotej biżuterii i przedmiotów użytkowych wykonanych z cennego kruszcu, do których dotarli złodzieje. Odzyskano 951. Jednym z nich jest najstarszy znany odlew z brązu.

◀
Biżuteria
z Aszur

Na podstawie inwentarza dóbr, które pozostały w muzeum, stwierdzono, iż zginęły 42 przedmioty, a 15 uległo zniszczeniu. 9 już odnaleziono. Złodzieje dostali się do magazynów, otwierając jeden z nich kluczami. Zeskładowano tam pudełka z drobnymi przedmiotami, takimi jak amulety i pieczęcie. Zginęło 30 pudełek, 100 pozostało nietkniętych. Z 2100 przedmiotów wykopaliskowych złożonych w pozostałych magazynach 800 powróciło do kolekcji muzeum. Są one odzyskiwane dzięki ogłoszeniu amnestii lub podczas zastrzonych kontroli drogowych.

UNESCO stara się zapewnić koordynację działań oraz mobilizację środków i niezbędną ekspertyzę – poinformował szef Sekcji Krajów Arabskich w Centrum Dziedzictwa Światowego UNESCO w Paryżu, Giovanni Boccardi. Odbędzie się misja ekspertów mających za zadanie ewaluację strat, określenie potrzeb i przyszłych projektów we współpracy z władzami lokalnymi, gdy tylko organizacje międzynarodowe ochrony dóbr kultury będą ponownie mogły znaleźć się na terytorium Iraku. Przewiduje się pomoc w przygotowywaniu inwentarza, publikacji i rozpowszechnianiu katalogów zaginionych przedmiotów.

Nawiązane zostały kontakty z władzami państw graniczących z Irakiem, Interpolem, służbami celnymi, by ograniczyć handel dobrami kultury tego kraju. W 1991 r. cztery tysiące przedmiotów uległo kradzieży. Irak przygotował katalog przesłany Sotheby's oraz wszystkim organizacjom działającym na rzecz

▲
Wejście
do Bazyliki
Narodzenia
w Betlejem

▶
Wnętrze
Bazyliki
Narodzenia
w Betlejem

ochrony dziedzictwa. Niestety, uznano, iż przedmioty nie zostały wystarczająco opisane, by można było je zidentyfikować, gdyby pojawiły się w sprzedaży lub na wystawach. Inicjatywa ICOM, Getty Conservation Institute oraz Interpolu, z udziałem British Museum, tzw. Object ID, standard opisu przedmiotów, ma na celu wykluczenie tego rodzaju sytuacji. Centro Studi Turynu od kilku lat pracuje nad projektem BRILA, zbierając dane o zaginionych przedmiotach z muzeum w Bagdadzie we wszystkich możliwych źródłach, m.in. w naukowych publikacjach oraz katalogach wystaw. Można przewidzieć, iż poszukiwania zaginionych przedmiotów będą stanowić jedną z głównych działalności organizacji i instytucji kultury.

Przez pewien, bliżej nieokreślony czas pytanie o losy dziedzictwa Iraku pozostanie bez jednoznacznej odpowiedzi. W obliczu drugiej wojny w Zatoce Perskiej nieuchronnie nasuwa się refleksja nad ochroną dóbr kultury w całym regionie.

Wojna domowa w Libanie osłabiła struktury państwowe, powodując masowe wznoszenie nowych konstrukcji, bez względu na ochronę świadectw archeologii. W 1991 r. zbombardowane zostało przez wojsko irackie Muzeum w Kuwejcie.

W marcu i kwietniu ubiegłego roku 200 bojowników przez czterdzieści dni okupowało Bazylikę Narodzenia w Betlejem, stawiając opór wojsku izraelskiemu. Szkody, według szacunków palestyńskich służb konserwatorskich, są na szczęście niewielkie, rzędu kilku tysięcy dolarów. Bazylika ucierpiała bardziej wskutek zajęcia przez 200 osób niż z powodu działań zbrojnych. Natomiast bitwa w Nablus przyniosła znaczne straty w historycznym centrum miasta, gdzie czołgi dokonały zniszczenia wielu zabytkowych zabudowań. Z powodu godziny policyjnej misja UNESCO nie miała możliwości, by udać się na miejsce wydarzeń i ocenić straty. Utraty zabudowań, zabytkowych domów z epoki otomańskiej, uniknięto w Hebronie. Nie były one zagrożone konfliktem zbrojnym, lecz planowaną konstrukcją drogi wiodącej z kolonii w pobliżu Hebronu do Grobowca Patriarchów w centrum miasta. Palestyński Komitet Rehabilitacji Hebronu odwołał się do Sadu Najwyższego Izraela, który nie zezwolił na realizację projektu w tej postaci.

▲ Fragmenty fryzu mozaikowego z Babilonu, obecnie w Muzeum Pergamońskim w Berlinie

▲ Brama Isztar zrekonstruowana w Muzeum Pergamońskim w Berlinie

Działania zbrojne na Bliskim Wschodzie są jedną z przyczyn zniszczenia dóbr kultury w tym regionie, ale i tu nie one bezpośrednio powodują największe straty. Zagrożenia dziedzictwa na szeroką skalę są wspólne dla całego regionu. Pośród przyczyn należy wymienić m.in. eksplozję demograficzną, pociągającą za sobą

▲ Rekonstrukcja Bramy Isztar w Babilonie

gwałtowny rozwój ośrodków urbanistycznych, rozrastanie się infrastruktury w regionie, gdzie niemal każdy metr kwadratowy podłoża może zawierać cenne świadectwa historii – bez uwzględnienia ochrony dziedzictwa. To niedostatek potęgujący problem nielegalnego handlu dobrami kultury. To brak wody, na który klasyczną odpowiedzią jest konstrukcja zapór. Rozpoczęto budowę zapory na Tygrysie, mającej spowolnić zalanie części asyryjskiego miasta Aszur. Wojna przerwała konstrukcję. Można żywić nadzieję, iż w planach odbudowy Iraku zostanie przewidziane alternatywne rozwiązanie. ♦

▶ Asyryjska ceramika w muzeum w Bagdadzie

RATOWANIE ZAGROŻONEGO DZIEDZICTWA KULTURY WE WSPÓŁCZESNYCH KONFLIKTACH ZBROJNYCH

KRZYSZTOF SAŁACIŃSKI

Toczące się konflikty zbrojne, szczególnie w Iraku i Syrii, powodują olbrzymie spustoszenie w dorobku dziedzictwa kultury ludzkości. Niszczą naszą tożsamość, niszczą miejsca wyjątkowe dla ludzkości – obiekty wpisane na listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO, które naukowcy z Polski oraz wielu innych krajów przywracali do dawnej świetności.

Obecnie podejmowanych jest dużo inicjatyw międzynarodowych na rzecz zagrożonego dziedzictwa kultury. Dotyczą one przede wszystkim: przyjęcia Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ z 2015 r., Rady Bezpieczeństwa ONZ z 2017 r., Rezolucji Parlamentu Europejskiego z 30 kwietnia 2015 r. w sprawie niszczenia zabytków kultury przez ISIS/Daisz, inicjatyw narodowych, w szczególności Włoch, dotyczących utworzenia Błękitnych Hełmów Kultury, organizacji w Berlinie, Krakowie, Abu Dhabi, Paryżu, Florencji, Brukseli konferencji międzynarodowych w sprawie zagrożonego dziedzictwa kultury, spotkań ekspertów, wydania podręczników do szkolenia personelu wojskowego. Wszystkie te inicjatywy oraz działania łączy jedna idea – potrzeba ratowania zagrożonego dziedzictwa kultury oraz tworzenie ram prawnych i organizacyjnych odbudowy i rewitalizacji zniszczonego dziedzictwa. Polska aktywnie włącza się w realizację tych zadań.

Pomimo ustanowienia nowych międzynarodowych aktów prawnych oraz potępienia wandalizmu i niszczenia dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych, dewastacja dziedzictwa kultury trwa w dalszym ciągu. Proceder ten dotyka coraz większych obszarów krajów objętych działaniami wojennymi i aktami terrorystycznymi, znajdujących się w rejonie Bliskiego Wschodu, Afryki Północnej i części Azji.

W ostatnim czasie największe zniszczenia w dobrach kultury powodują akty wandalizmu i terroryzmu, dokonywane przez islamistów, talibów, dżihadystów, Al-Kaidę i tzw. Państwo Islamskie (ISIS). W marcu 2001 r. talibowie, rządzący większą częścią Afganistanu, zniszczyli w Bamjanie dwa największe posągi Buddy, pochodzące z VI w. W 2005 r. iracka Al-Kaida zniszczyła Wielki Meczet w Samarze z minaretem Malwija. W 2012 r. zostały uszkodzone grobowce sufickie w Timbuktu w Mali przez członków malijskiej Al-Kaidy. W 2013 r. podczas wojny domowej w Syrii zniszczony został

m.in. Wielki Meczet w Aleppo z minaretem z XI w., a w 2015 r. zabytki Palmyry. W tym samym roku dżihadysty z tzw. Państwa Islamskiego zniszczyli zabytki starożytnego miasta Hatra oraz stanowisko archeologiczne Nimrud na północy Iraku. To tylko niektóre z wielu przykładów świadomego niszczenia dorobku kultury wielu pokoleń.

Celowe niszczenie dziedzictwa kultury to – według dyrektora generalnej UNESCO, Iriny Bokovej – zbrodnia wojenna i nie ma żadnego politycznego ani religijnego uzasadnienia dla takich działań, a systematyczne ataki na dziedzictwo kultury to „czystki kulturowe”.

Wśród wielu inicjatyw międzynarodowych, mających na celu ochronę dziedzictwa kultury, najważniejsze to:

- Kampania UNESCO #Unite4Heritage (zjednoczyć się dla dziedzictwa), zainaugurowana w Bagdadzie w dniu 28 marca 2015 r. przez dyrektora generalną UNESCO, Irinę Bokową, pod hasłem – „Musimy odpowiedzieć, zareagować”. Kampania ma na celu zmobilizowanie światowego wsparcia na rzecz ochrony dziedzictwa kultury z wykorzystaniem siły sieci mediów społecznościowych. Intencją inicjatorów jest przeciwdziałanie „czystkom kulturowym”, niszczeniu dziedzictwa, a także wsparcie irackiej i syryjskiej młodzieży oraz zmobilizowanie młodych ludzi na całym świecie dla idei ochrony dziedzictwa kultury.
- W dniu 29 czerwca 2015 r. w Bonn, podczas 39. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa, dyrektora generalna UNESCO, Irina Bokova, zainaugurowała The Global Coalition, Unite for Heritage (Międzynarodową Koalicję na Rzecz Zjednoczenia dla Dziedzictwa). Przedsięwzięcie ma na celu wzmocnienie mobilizacji rządów i wszystkich stron zainteresowanych ochroną dziedzictwa w obliczu celowego niszczenia dziedzictwa kultury, zwłaszcza na Bliskim Wschodzie.
- W październiku 2015 r. UNESCO powołało na Uniwersytecie Newcastle nową Katedrę ds. Ochrony Dziedzictwa Kultury i Po-

koju, pierwszą w tej dziedzinie, a jedną z 730 katedr UNESCO. Jej zadaniem jest prowadzenie szkoleń i działań na rzecz budowania potencjału oraz tworzenia nowych partnerstw na całym świecie w celu ograniczenia aktów niszczenia dziedzictwa kultury podczas konfliktów zbrojnych, a także wzmocnienie możliwości wykorzystania światowego dziedzictwa jako narzędzia budowania pokoju.

- W styczniu 2013 r. rozpoczęto działalność Międzynarodowe Obserwatorium ICOM, mające za zadanie walkę z nielegalnym obrotem dobrami kultury. Powstało z inicjatywy ICOM przy wsparciu finansowym z programu Dyrekcji Generalnej Spraw Wewnętrznych Komisji Europejskiej „Zapobieganie i zwalczanie przestępczości”. Stanowi platformę stałej międzynarodowej współpracy i sieci łączącej wymianę informacji pomiędzy organizacjami międzynarodowymi, organami ścigania, instytutami badawczymi i ekspertami zewnętrznymi zainteresowanych stron. Głównym celem jest zbudowanie dużej bazy danych, dostępnej za pośrednictwem strony internetowej oraz przygotowanie raportów przedstawiających rozmaite przypadki, opracowanie danych statystycznych, analiz i publikacji artykułów, związanych z problematyką nielegalnego obrotu dobrami kultury.

- W Rzymie 16 lutego 2016 r. Irina Bokova, dyrektor generalna UNESCO, oraz Paolo Gentiloni, włoski minister spraw zagranicznych podpisali porozumienie w sprawie utworzenia Błękitnych Hełmów Kultury – Oddziału Specjalnego Ekspertów ds. Dziedzictwa Kulturowego, działającego w ramach Międzynarodowej Koalicji UNESCO na Rzecz Zjednoczenia dla Dziedzictwa. Zgodnie z porozumieniem, UNESCO poprzez ONZ będzie mogło zwrócić się do rządu włoskiego z prośbą o wystąpienie na obszary dotknięte kryzysem jednostek w celu podjęcia działań w zakresie ochrony dziedzictwa kultury. Zadaniem włoskich sił jest ochrona dziedzictwa kultury w regionach konfliktów zbrojnych i ataków terrorystycznych oraz katastrof naturalnych na całym świecie. Utworzenie Błękitnych Hełmów Kultury, skupiających ekspertów do spraw dziedzictwa, ma wzmocnić zdolność Międzynarodowej Koalicji do skuteczniejszego reagowania na przyszłe sytuacje kryzysowe. Włoskie Błękitne Hełmy Kultury liczą obecnie 60 członków, połowa z nich wywodzi się z jednostki włoskiej policji do spraw przestępczości przeciwko dziedzictwu kultury, drugą połowę tworzą cywile: historycy sztuki, archeolodzy, architekci, chemicy i konserwatorzy różnych specjalności. Formacja nie będzie brała udziału w działaniach wojennych, a eksperci zweryfikują zniszczenia po wycofaniu się wojska i zapewnieniu warunków bezpiecznego wykonywania zadań. Specjaliści będą oceniali skalę zniszczeń, przygotowywali plany działań konserwatorskich i pilnych prac oraz nadzorowali prace techniczne. Błękitne Hełmy Kultury będą służyły pomocą w transporcie zabytków ruchomych do miejsc bezpiecznych, a także wzmocnią sposoby zwalczania rabunku i handlu obiektami zabytkowymi. Przewiduje się również szkolenie personelu odpowiedzialnego za ochronę dziedzictwa kultury w krajach objętych konfliktami zbrojnymi lub katastrofami.

- W dniu 1 listopada 2016 r., podczas otwarcia wystawy poświęconej dziedzictwu Mezopotamii w Lens, prezydent François Hollande zaproponował, żeby zabytki Iraku i Syrii oraz inne dobra kultury narażone na zniszczenia wojenne przechować na terenie Francji. Mogłyby one trafić jako depozyt do magazynu Oddziału Muzeum Luwr w Lens, położonego 200 km na północ od Paryża. *Główną rolą placówki w Lens będzie przechowanie tej części kolekcji Muzeum Luwr, która nie jest wystawiana w Paryżu. Może też ona odegrać inną rolę,*

Seminarium „Dziedzictwo wobec współczesnych zagrożeń i wyzwań. Program działań”, zorganizowane w ramach cyklu „Bezpieczeństwo (w) muzeum” w dn. 26 kwietnia 2016 r. w Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, we współpracy z Polskim Komitetem Błękitnej Tarczy, ICOM Polska oraz Narodowym Instytutem Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, fot. Maciej Żołnierczuk

w związku z tragicznymi wydarzeniami na świecie, tam, gdzie dzieła sztuki są zagrożone przez działania terrorystów, barbarzyńców, którzy je niszczą – mówił prezydent Francji. W Lens zabytki byłyby poddane konserwacji i odpowiednio chronione. Budowa placówki, w której będą prowadzone także prace konserwatorskie, rozpoczęła się w 2013 r. i ma zakończyć się w 2019 r.

- W dniu 16 lutego 2016 r. włoskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Kultury i Turystyki podpisały z UNESCO i władzami miasta Turyn umowę o ustanowieniu ITRECH C2 Centre (Międzynarodowe Centrum Szkolenia i Badań nad Ekonomiką Kultury i Światowym Dziedzictwem). Jest to specjalistyczny ośrodek z siedzibą w Turynie, w którym będą szkoleni eksperci w dziedzinie ochrony zagrożonego dziedzictwa kultury. W Centrum będą również opracowywane plany działania w sytuacjach kryzysowych. Zapewni ono także nadzór techniczny i szkolenie personelu lokalnego w krajach objętych konfliktem.

- W dniach od 2 do 3 grudnia 2016 r. w Abu Dhabi w Zjednoczonych Emiratach Arabskich odbyła się pod patronatem UNESCO międzynarodowa konferencja dotycząca ratowania światowego dziedzictwa, zagrożonego konfliktami zbrojnymi, terroryzmem i nielegalnym handlem. Ze strony polskiej w konferencji wziął udział wicepremier, Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Piotr Gliński. Idea konferencji narodziła się podczas spotkania grupy G7 (Francja, Japonia, Niemcy, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Włochy i Kanada) w maju 2016 r., kiedy prezydent Francji François Hollande przedstawił propozycję międzynarodowego planu działania na rzecz ochrony światowego dziedzictwa kultury. Organizacja konferencji była wspólną międzyrządową inicjatywą Francji oraz Zjednoczonych Emiratów Arabskich i została ogłoszona wspólnie przez francuskiego prezydenta François Hollande’a i prezydenta Zjednoczonych Emiratów Arabskich, szejka Chalifa ibn Zajid Al Nahajjana 5 lipca 2016 r. Celem konferencji było przyjęcie deklaracji politycznej podkreślającej wagę problemu niszczenia dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych i działań terrorystycznych oraz konieczność podjęcia zdecydowanych działań poprzez mobilizację społeczności międzynarodowej, przededefiniowanie celów międzynarodowych i wypracowanie nowego planu

działania na rzecz ochrony zagrożonych dóbr kultury. Podczas konferencji została również podjęta decyzja o utworzeniu międzynarodowego funduszu na rzecz ochrony dziedzictwa kultury, we wstępnej wysokości 100 mln USD, składającego się z wpłat państw, instytucji i osób prywatnych. Francja wstępnie zadeklarowała wpłatę na rzecz funduszu w wysokości 30 mln USD. W czasie konferencji omówiona została także propozycja utworzenia sieci tzw. *safe havens* (bezpiecznych miejsc). Mają one umożliwić przechowanie dzieł sztuki pochodzących np. z rejonów zagrożonych konfliktami zbrojnymi, chroniąc je przed zniszczeniem podczas działań wojennych i ataków terrorystycznych. Problemem w obecnej sytuacji jest brak w wielu państwach odpowiednich uregulowań prawnych, pozwalających na realizację praktyki *safe havens*. Obecnie tylko Francja i Szwajcaria mają stosowne regulacje prawne.

Polska od wielu lat aktywnie uczestniczy w wielu międzynarodowych projektach dotyczących zagrożonego dziedzictwa kultury. W latach 2003-2008 i 2010-2012 polscy eksperci brali udział w realizacji projektów ochrony dziedzictwa kultury w Iraku i Afganistanie. Doświadczenia z ich pracy w warunkach wojennych są niezwykle cenne i warte wykorzystania. Dlatego też

Zdjęcie ze szkolenia dotyczącego zasad postępowania w razie ataku terrorystycznego na instytucję kultury; szkolenie odbyło się w czerwcu 2015 r. na terenie Domu Pracy Twórczej w Radziejowicach

Zdjęcie ze szkolenia ekspertów ochrony dziedzictwa kultury w Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych w Kielcach

nasi eksperci są gotowi do współdziałania w realizacji projektów międzynarodowej ochrony zagrożonego dziedzictwa kultury. Polscy naukowcy z Uniwersytetu Warszawskiego, jako pierwsi zagraniczni eksperci, brali udział w akcji ratowania zbiorów z ruin syryjskiej Palmyry w kwietniu 2016 r. Należy też pamiętać o naszej stałej aktywności na forum UNESCO w tym obszarze, co znalazło swój wyraz w organizacji w dniach 23-24 listopada 2016 r. przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego przy wsparciu Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy międzynarodowej konferencji „Dziedzictwo kultury wobec współczesnych zagrożeń i wyzwań. Programy i kierunki działań”, w wyborze Krakowa na miejsce 41. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w lipcu 2017 r. oraz w planowanej na 2018 r. konferencji międzynarodowej poświęconej problemom odbudowy po zniszczeniach wojennych i zdarzeniach losowych, które dotyczą miejsc światowego dziedzictwa.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach realizacji umów międzynarodowych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, a zwłaszcza II Protokołu do Konwencji z 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, oraz mając na względzie aktywność Polski na arenie międzynarodowej w realizacji zadań ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym w ramach misji Wojska Polskiego poza granicami kraju, przygotowało inicjatywę ustanowienia specjalnego programu szkoleniowego w tym zakresie.

Program ten został zaakceptowany przez wicepremiera, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. Piotra Glińskiego w grudniu 2015 r. i dotyczy szkolenia cywilnych specjalistów zajmujących się realizacją głównego zadania – ratowaniem dziedzictwa kulturowego w rejonach konfliktowych i pokonfliktowych. Specjaliści, odpowiednio przygotowani, będą wykonywali prace eksperckie, inwentaryzacyjne i interwencyjne w:

- misjach międzynarodowych (pod egidą ONZ, UNESCO, UE, Rady Europy);
- misjach wojskowych (struktury NATO);
- misjach organizacji międzynarodowych wyspecjalizowanych w ochronie dziedzictwa kulturowego (ICOMOS, ICCROM, ICA, IFLA, BLUE SHIELD);
- będą udzielali pomocy technicznej na rzecz państw trzecich (np. państw Partnerstwa Wschodniego) w formie szkoleń eksperckich organizowanych na miejscu.

Przygotowanie oraz wyszkolenie specjalistów ma obejmować następujące obszary zadań: architekturę, archeologię, muzealnictwo, archiwistykę, bibliotekarstwo, konserwację zabytków, architekturę krajobrazu oraz inne związane z ochroną dziedzictwa kultury.

Projekt dotyczący szkolenia cywilnych specjalistów jest jedną z ważnych i prestiżowych inicjatyw Polski w sprawie ratowania dziedzictwa kultury, które można realizować w regionach, w których taka pomoc jest niezbędna.

Obecna sytuacja na terenach objętych konfliktami zbrojnymi na Bliskim Wschodzie i w Afryce oraz bezprecedensowe akty wandalizmu dokonywane na dziedzictwie kulturowym powinny stanowić impuls wzmacniający polskie zaangażowanie w udzielaniu pomocy na rzecz ratowania bezcennych zabytków. Dokumenty przyjęte ostatnio przez organizacje międzynarodowe (ONZ, UNESCO, UE, Interpol) oraz podejmowane przez społeczność międzynarodową działania, poparte również przez Polskę, są podstawą zwiększonej aktywności Ministerstwa w zakresie przygotowania kompleksowych szkoleń dla ekspertów. Ministerstwo posiada już bazę szkoleniową oraz wielu wybitnych ekspertów, którzy uczestniczyli

w projektach cywilnych i wojskowych na rzecz ratowania dziedzictwa kultury (m.in. w Iraku i Syrii). Współpracuje także z Ministerstwem Obrony Narodowej, które jest zainteresowane szkoleniem i włączaniem ekspertów do spraw dziedzictwa kulturowego w struktury wojskowe. Przyjęty projekt wpisuje się także w realizację zobowiązań w ramach członkostwa Polski w NATO, dotyczących przygotowania cywilnych ekspertów do realizacji zadań w ramach współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC).

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego współpracuje również z innymi resortami i instytucjami w zakresie ratowania dziedzictwa kulturowego na terenach objętych działaniami wojennymi lub nimi zagrożonych. Przykładem tej współpracy jest zaproszenie ekspertów z krajów Partnerstwa Wschodniego do aktywnego udziału w międzynarodowej konferencji „Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – bezpieczeństwo użytkowania obiektów zabytkowych”, zorganizowanej w dniach 4-6 listopada 2015 r. w Krakowie przez Szkołę Aspirantów Państwowej Straży Pożarnej w Krakowie i Komendę Główną PSP, przy współudziale Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy. Jest to działanie spójne z misją UNESCO Międzynarodowej Koalicji na Rzecz Zjednoczenia dla Dziedzictwa oraz z opracowywaną przez Organizację „Strategią dotyczącą wzmocnienia działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego w czasie konfliktu zbrojnego”.

W Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Polskim Komitecie Błękitnej Tarczy prowadzony jest bank danych o kandydatach na ekspertów ochrony dziedzictwa kultury, którzy realizowali już zadania w ramach misji międzynarodowych

i wojskowych (obecnie bank zawiera informacje o 30 ekspertach – baza ta jest na bieżąco aktualizowana). Ministerstwo stale prowadzi szkolenia dla tych osób, ostatnie szkolenie odbyło się w dniach 24-27 kwietnia 2017 r. w Centrum Przygotowań do Misji Zagranicznych w Kielcach, wzięło w nim udział 21 ekspertów.

Wśród wielu inicjatyw podejmowanych w Polsce na rzecz ratowania zagrożonego dziedzictwa kultury ważną rolę odgrywa Polski Komitet Błękitnej Tarczy, utworzony w 2002 r. jako jeden z Komitetów Narodowych Międzynarodowego Komitetu Błękitnej Tarczy. W ramach swojej statutowej działalności Komitet propaguje program „Pogotowia, pomocy, doradztwa na rzecz zagrożonego dziedzictwa kultury”. Tworzy punkty regionalne Komitetu, organizuje sesje tematyczne oraz współtworzy merytorycznie konferencje międzynarodowe i warsztaty, wydaje materiały informacyjne i szkoleniowe. Ponadto prowadzi bank danych o ekspertach, którzy są gotowi realizować zadania w rejonach konfliktowych i postkonfliktowych w ramach projektów międzynarodowych opracowanych pod egidą UNESCO czy Międzynarodowego Komitetu Błękitnej Tarczy. Jest także inicjatorem i organizatorem od 2013 r. w ramach Targów Dziedzictwo sesji tematycznych dotyczących bezpieczeństwa zbiorów muzealnych, bibliotecznych i archiwalnych.

Przedstawione powyżej przykłady działań na rzecz ratowania zagrożonego dziedzictwa kultury są bardzo ważne dla społeczności międzynarodowej. W czasach, gdy dziedzictwo kultury jest niszczone, rabowane, źle lub niedostatecznie chronione, należy gorąco powitać każdą zmierną do ograniczenia tych aktów inicjatywę. Polska taką gotowość zgłasza i chce uczestniczyć w projektach międzynarodowych ratowania zagrożonego dziedzictwa kultury.

Publikacja po konferencji naukowej zorganizowanej przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego przy współudziale Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy z okazji jubileuszu 60-lecia Konwencji Haskiej z 14 maja 1954 r. i II Protokołu z 1999 r.; konferencja odbyła się w dniach 21-22 października 2014 r. na Uniwersytecie Warszawskim. Wydawnictwo jest dostępne w wersji elektronicznej na stronie internetowej Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej.

KRZYSZTOF SAŁACIŃSKI

Radca ministra w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, ekspert w dziedzinie międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, prezes Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy. Autor publikacji książkowych, artykułów, opracowań dotyczących prawnych aspektów ochrony dziedzictwa kultury na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. W latach 2003-2008 w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego koordynator działań w zakresie ochrony dziedzictwa kultury Iraku w ramach misji Wojska Polskiego. Wykonując zadania ochrony dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych przebywał w Iraku i Afganistanie.

RESCUING ENDANGERED CULTURAL HERITAGE IN CONTEMPORARY MILITARY CONFLICTS

The article presents a catalogue of activities undertaken by the international community and in Poland to rescue the cultural heritage endangered by military conflicts. Military conflicts provoke tremendous havoc in terms of humanity's cultural heritage, and lately have concerned Iraq, Syria and Africa particularly. Among numerous initiatives, the most important include: the Resolutions of the UN Security Council, establishing the Blue Helmets of Culture, organising international conferences in Berlin, Cracow, Abu Dhabi, Paris, Florence and Brussels, experts' meetings, UNESCO campaigns #Unite4Heritage#, the creation of the ICOM International Observatory, and the publication of informational and workshop materials, including those used for training military staff. One idea unites all the initiatives and actions – the need to rescue the endangered cultural heritage and provide legal and organisational framework for revitalising damaged heritages. Poland is actively participating in such actions. In 2003-2008 and 2010-2012 Polish experts participated in cultural heritage projects in Iraq and Afghanistan. Experiences from their work in war conditions are currently extremely valuable and worth using, hence the initiative of the Ministry of Culture and National Heritage to prepare training programmes, promote and participate in civil and military missions by national experts in cultural heritage protection. In Poland, an important role in protecting cultural heritage endangered by military conflicts and acts of God has been played by the Polish Committee of the Blue Shield established in 2002. The Committee disseminates a programme entitled Assistance, aid and advice for the endangered cultural heritage. It creates regional points, organises thematic sessions regarding endangered cultural heritages and co-creates relevant international content conferences and workshops. It also maintains a databank of experts who are ready to perform tasks in conflict and post-conflict regions in terms of international projects organised under the aegis of UNESCO or the International Committee of the Blue Shield. The above-mentioned actions aim to limit damage to cultural heritages.